

Suomi tieteen kielenä

Katja Huumo

"Vieraalla kielellä kirjoitettu artikkeli on ladaversio omasta tekstistä, josta äidinkielenään kieltä puhuva lukija varmasti päättelee, että Pohjolassa asuu yksinkertainen ja vakaa kansa", totesi Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen professori Urpo Kangas suomen kielen juhlapäivien yhteydessä järjestetyssä paneelikeskustelussa.

Helsingin yliopiston suomenlipuilla koristellussa suuressa juhlasalissa kuusi panelistia pohti professori Pirkko Nuolijärven johdolla 14. maaliskuuta. suomen kielen asemaa tieteen kielenä. Keskustelusta päivälleen 150 vuotta sitten Matias Aleksanteri Castrén astui vuotta aiemmin perustettuun suomen kielen professorin virkaan. Juhlan toinen syy oli Kotikielen Seuran 125-vuotinen olemassaolo.

Rahvaan kielestä tieteen kieleksi?

Ironista kenties, mutta tilaisuudessa puhuttiin pikemminkin englannin kuin suomen kielen asemasta, vaikka keskustelu käytiinkin kielistä jälkimäisellä. Englannin kieli hallitsee kansainvälisiä tiedeareenoja, ja se on yhä useammin myös suomalaisten tutkijoiden julkaisukieli. Ratkaisua tukevat käytännön syyt. Jos lukijoita halutaan Suomen rajojen ulkopuolelta, on äidinkielen väistyttävä englannin tieltä. Tuloksena on vieraalla kielellä kirjoittava tutkija, jonka huolena on kielen vaihtumisen vaikutus artikkelin asiasisältöön, tyylistä puhumattakaan. Kotimaisia käytäntöjämme kuvastanee sekin, että kirjoitettu kieli sai paneelissa päähuomion puhutun kielen kustannuksella.

Nykyhetken painottuneessa keskustelussa ei pohdittu suomen kielen aseman muuttumista menneiden aikojen mukana. Castrénin astuessa virkaansa suomen kielen asema tieteen kielenä oli niin luentojen kuin julkaisujenkin osalta sangen epävakaa. Vaikka suomen kielen aktiivinen muokkaus katsottiin osaksi työtä, jonka avulla suomalaiset voitaisiin "kohottaa" Euroopan sivistyskansojen rinnalle, myös tiedemaailmassa oli vallalla useita epäilyksiä siitä, tulisiko rahvaan kielestä koskaan sopivaa abstraktille tieteelliselle ajattelulle. Suomen kielen kehitys ei syöksynyt nousuun Snellmanin, Lönnrotin ja 1800-luvun kieliasetusten myötä, vaan kyseessä oli monitasoinen ja epäyhtenäinen prosessi, jossa eri yksilöt ja intressiryhmät tekivät jatkuvasti valintoja henkilökohtaisten päämääriensä, päivänpolitiikan ja ajan sivistysihanteiden ohjaamina, tietämättä mihin valinnat lopulta johtaisivat. Suomen kielellä vuonna 2001 käyty keskustelu tieteen kielen asemasta on itsessään todiste siitä, että tavoite suomen muokkaamisesta tieteelle sopivaksi kieleksi on saavutettu. Castrén ja tämän virkatoverit varmasti toivoivat näin tapahtuvan, mutta he eivät voineet tietää sitä vuonna 1851.

Kaisa Häkkinen Turun yliopistosta ilmoitti heti keskustelun alkuun suomen kielen professorina ylpeänä kirjoittavansa suomeksi, mutta painotti valinnoissa tarkoituksenmukaisuutta. Ulkomaisia lukijoita lähestyvä tutkija ei voi pidättäytyä kirjoittamaan yksin suomeksi. Helsingin yliopiston viestinnän laitoksen tutkija Anu Kantolan mukaan tieteelliseen uraan tähtäävät artikkelit kannattaa kirjoittaa englanniksi, mutta kotimaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuva kirjoitus ajaa paremmin asiaansa suomenkielisenä. Suomen ympäristökeskuksen pääjohtaja Lea Kauppi erotti niinkään toisistaan luonnontieteilijälle elintärkeät englanninkieliset tieteelliset julkaisut ja laajemmalle yleisölle kirjoitetut "ammattilliset raportit".

Englannin uhka

Poikkeuksen paneelissa edustettujen tieteenalojen kohdalla teki oikeustiede, jossa englanti on pysynyt marginaalissa. Urpo Kangas huomautti, että oikeustiede palvelee kiinteästi suomalaista yhteiskuntaa, eikä koskaan voi täysin erota

suomen kielestä. Päinvastoin, Suomen EU-jäsenyys aiheutti valtuisen käännösbuumin, kun eurolait ja -direktiivit piti vauhdilla saattaa suomenkieliseen asuun. Vierasperäisiä sanoja vilisevä oikeustiede muuttuisi Kankaan mukaan helposti elittiseksi ja tuomitsisi pian itsensä omaan "käsitevankilaansa".

Tieteestä ei voi puhua yhtenäisenä kenttänä, ja kielikäytännöt riippuvat kohderyhmän lisäksi itse tieteenalasta. Kiitettävään mahdollisuudesta saada osallistua keskusteluun "kiinnostavasta kansallisesta ydinkysymyksestä", Helsingin kauppakorkeakoulun rehtori Eero Kasanen totesi kaupan kielen olevan nykyään kiistattomasti englantia. Tämä näkyy niin työelämässä kuin opetuksessa, jossa opettajien käyttämä keskeinen sanasto on suomenkielisten termien puuttuessa "suoraan englannista väännettyä".

Väännöksiä on myös lääketieteessä. Dosentti Tero Kivelä Helsingin yliopiston silmätautien klinikalta tosin painotti, että lääketieteen vierasperäiset sanat on jo useiden sukupolvien ajan omaksuttu opiskeluvaiheessa. Sanojen käyttö ei ole muihin ammattikuntiin saatikka potilaisiin kohdistettua "pröystäilyä", asiaa kun yksinkertaisesti ei sen kummemmin pohdita. Kivelä kuitenkin huomautti, että lääkärin on osattava puhua potilaan kieltä, eikä päinvastoin. Selkeä puhe on samalla perusta hyvälle kirjoittamiselle.

Anu Kantola kiinnitti huomiota tilanteeseen, jossa lääketieteen ja luonnontieteiden hellimät täsmälliset ilmaukset ovat ihanteita niiden käyttöön huonosti soveltuvilla tieteenaloilla. Kantolan mukaan laboratorioden valkotakkiset luonnontieteilijät edustavat tiedemiehen prototyyppiä, jonka käyttämä eksakti kieli ei sovi yhteiskuntatieteiden "kylähullujen Adam Smithien kautta syntyneeseen voimakkaan esseistiseen tyyliin".

Tieteen kieli osa yleiskieltä

Jos muutos lähtee akateemisessa maailmassa opiskelijoista, ei vallankumous väijy ainakaan tällä hetkellä nurkan takana. Urpo Kangas pahoitteli, että "L. A. Law -tyylinen englanninkielinen mössö" on opiskelijoiden sydäntä lähellä, mutta ani harva pystyy tutustumaan vanhalla ruotsilla tai saksalla kirjoitetuihin aineistoihin, joissa piilee koko suomalaisen oikeusjärjestelmän perusta.

Vaikka englannin valta-asema heijastui keskustelussa siihen käytettyyn aikaan, myös muilla kielillä kirjoittamista korostettiin. Toisaalta kannettiin huolta äidinkielen ilmaisuvoiman kiihtymisestä, jos yksi ihminen pyrkii sujuvaan ilmaisuun usealla vieraalla kielellä. Kielen mukana vaihtuu usein itse kirjoitustapa. Eero Kasanen kiteytti, että kansallista kysymystä käsittelevät monografiat kirjoitetaan yleensä suomeksi, kun taas englanninkieliset julkaisut ovat useimmiten refereeartikkelejä.

Erytyskiitosta saivat kääntäjät, joiden työpanos poistaa tutkijan pelon tökeröltä näyttävästä julkaisusta. Pyyhkeitä taas saivat rahoittajat, jotka eivät luota tutkijoiden arviointikykyyn esimerkiksi juuri kääntäjien palkkauksessa, sekä lehtien toimituskunnat, jotka panelistien mukaan mielellään tasapäistävät hyvätkin tekstit "lehden linjan mukaisiksi".

Kaisa Häkkinen muistutti tieteen kielen olevan osa yleiskieltä siinä missä tiede on osa yhteiskuntaa. Myös tieteessä termien vakiintumista edistää niiden käyttö keskustelussa, ei kielitoimiston kannanoton odottelu.

Keskustelu käytiin sovinnaisissa merkeissä, kuten juhlatilaisuuksissa on tapana. Professori Castrén olisi luultavasti ilahtunut - ja kukaties yllätynyt -, jos olisi virkaan astuessaan tiennyt seuraajiensa 150 vuotta myöhemmin sivistyneesti keskustelevan tärkeästä asiasta sujuvalla suomen kielellä.

Kirjoittaja tekee väitöskirjaa suomen kielen muokkaamisesta tieteen kieleksi Koneen Säätiön rahoittamassa monitieteisessä tutkimushankkeessa "Suomen kirjakielen kehitys ja vakiintuminen 1800-luvulla". Lisätietoja hankkeesta: <http://www.kotus.fi/tutkimus/1800-luku/>

katjahuumo@artic.net